

یادداشت‌های قرآنی

دکتر فریدون سیامکنزاد

از این رو است که آیه فوق چنین می‌فرماید که آن‌ها می‌خواهند خداوند بدترین اعمالی که انجام داده‌اند را بپامرزد و جبران کند و آن‌ها را به بهترین اعمالی که انجام می‌دادند، پاداش دهد. در واقع، این افراد از یک سو، این تقاضا را دارند که بدترین اعمال‌شان در سایه لطف الهی پوشانده شود و با آب توبه، این لکه‌ها از دامن‌شان پاک گردد و از سوی دیگر، تقاضایشان این است که خداوند بهترین اعمال‌شان را معیار پاداش قرار دهد و همه اعمال آن‌ها را به حساب آن بپذیرد! خداوند نیز با تعبیری که در آیات قبل بیان فرموده، درخواست آنان را پذیرفته است. بدترین را می‌بخشد و بهترین را معیار پاداش قرار می‌دهد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَ
يَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ
(سوره زمر، ۵۳)

تا خداوند بدترین اعمالی را که انجام داده‌اند (در سایه ایمان و صداقت آن‌ها) بپامرزد و آن‌ها را به بهترین اعمالی که انجام می‌دادند، پاداش دهد.

یادآوری

پرهیزکاران واقعی و کسانی که آیات الهی را تصدیق کرده‌اند، از خداوند می‌خواهند که لغزش‌های آن‌ها را ببخشد و به اعمال خوب آن‌ها پاداش دهد.

یادآوری

بسیاری از مفسران نقل کرده‌اند که بت‌پرستان مکه، پیامبر (ص) را از خشم و غضب بت‌ها بر حذر می‌داشتند و می‌گفتند که از آن‌ها بد گویی مکن و بر خلاف آن‌ها اقدامی انجام مده، که آن‌ها تو را دیوانه می‌کنند و آزار می‌رسانند. این مسأله باعث گردید که آیه فوق نازل شود.

به دنبال تهدیدهایی که خداوند در آیات گذشته نسبت به مشرکان بیان فرمود و وعده‌هایی که به پیامبر (ص) داده است، در آیه فوق، سخن از تهدیدهای کفار به میان می‌آورد و می‌گوید: آیا خداوند برای نجات و حفظ بنداهش در برابر دشمنان کافی نیست؟ اما آن‌ها تو را به غیروا تهدید می‌کنند و از غیر او می‌ترسانند!

واقعیت مسأله این است که خداوندی که قدرت‌اش برتر از همه قدرت‌ها است و از نیازها و مشکلات بندگانش به خوبی آگاه است و نسبت به آن‌ها نهایت لطف و مرحمت را دارد، چگونه ممکن است بندگان با ایمانش را در برابر طوفان حوادث و موج عداوت و دشمنان تنها بگذارد و آن‌ها را رها سازد؟! اگر چه شأن نزول این آیه در مورد

تهدید به خشم بت‌ها است، ولی مفهوم آیه چنان وسیع و گسترده است، که هر نوع تهدید به غیر خدا را شامل می‌شود. در هر صورت، این آیه نویدی است برای همه پویندگان راه حق و مؤمنان راستین، مخصوصاً در محیط‌هایی که در اقلیت قرار دارند و از هر سو مورد تهدید می‌باشند.

واقعیت مسأله این است که هنگامی که فعلی به گروهی نسبت داده می‌شود، مفهومش این نیست که همه آن‌ها مرتکب آن شده‌اند، بلکه کافی است گروهی از میان آن‌ها، آن را انجام داده باشد.

مثلاً وقتی می‌گوییم که بنی عباس بر مسند خلافت پیامبر (ص) به ناحق تکیه زدند، مفهومش این نیست که همه آن‌ها به خلافت رسیده باشند، بلکه کافی است گروهی از آن‌ها چنین باشند.

در آیه فوق نیز از مجموعه پیام‌آوران وحی و پیروان مکتب آن‌ها، بعضی لغزش‌هایی داشته‌اند، که خداوند به خاطر اعمال نیکشان از آن‌ها می‌گذرد.

به هر حال، ذکر غفران و آمرزش، قبل از پاداش، به خاطر آن است که نخست باید شستشویی کنند و پاک شوند، آن گاه بر بساط قرب الهی قدم نهند. ابتدا باید از عذاب خداوند آسوده خاطر گردند، تا نعمت‌های بهشتی بر آن‌ها گوارا شود (چهارشنبه ۹۹/۷/۲۳).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (۶۳ سوره زمر)

آیا خداوند برای (نجات و دفاع از) بنداهش کافی نیست؟! اما آن‌ها تو را از غیر او می‌ترسانند. هر کس را خداوند گمراه کند، هیچ هدایت‌کننده‌ای ندارد.

واقعیت مسأله این است که کسانی که با خلوص نیت، قصد حرکت به سوی خداوند را دارند و اسباب آن را فراهم ساخته و گام‌های نخستین را بر داشته‌اند، نور هدایت الهی به کمک شان می‌شتابد و فرشتگان حق به یاری آن‌ها آمده، وسوسه‌های شیطان رجیم و شیطان‌های زمینی را از قلوب‌شان می‌زدایند. از این رو است که راه آن‌ها را نیرومند و گام‌هایشان را استوار می‌دارند. به این ترتیب، در لغزشگاه‌ها، دست لطف الهی زیر بازوی آن‌ها را می‌گیرد.

کلام آخر این که، انسان چون پَر کاهی در برابر تندباد حوادث قرار دارد و هر زمان به سوی پرتاب می‌شود. ممکن است این پَر کاه به برگی یا شاخه شکسته‌ای اتصال پیدا کند، ولی تند باد هر دو را با خود می‌برد و حتی اگر پنجه بر درختی بیفکند، گاهی طوفان، درخت را نیز از ریشه بر می‌کند اما اگر به کوهی عظیم بپیوندد، هیچ طوفانی نمی‌تواند او را از جا حرکت دهد. این کوه همان ایمان به خداست و بقیه تکیه بر غیر او است و سست و بی‌پایه است (جمعه ۹۹/۷/۲۵).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ وَ مَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهِمَا وَ مَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ (سوره زمر ۱۶)

ما این کتاب (آسمانی) را برای مردم به حق بر تو نازل کردیم. هر کس هدایت را پذیرد، به نفع خود او است و هر کس گمراهی را بر گزیند، تنها به زیان خود گمراه می‌گردد و تو مأمور اجبار آن‌ها به هدایت نیستی.

آیه فوق در حقیقت به حق پرستان و افراد مؤمن دلگرمی و ثبات قدم می‌بخشد. روح آن‌ها را سرشار از نشاط و گام‌هایشان را استوار می‌سازد و اثرات روانی زیان‌بار تهدیدهای دشمنان را خنثی می‌کند. آری هنگامی که خدا با ما است، از غیر او وحشتی نداریم و اگر از او بیگانه و جدا شویم، همه چیز برای ما وحشت‌ناک است (پنجشنبه ۹۹/۷/۲۴).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَ مَن يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ (سوره زمر ۷۳)

و هر کس را خدا هدایت کند هیچ گمراه کننده‌ای نخواهد داشت. آیا خداوند توانا و دارای مجازات نیست؟!

یادآوری

کسانی که در راه خدا قدم بر می‌دارند و دستورات الهی را اجرا می‌کنند و از راه راست منحرف نشده و به گناه آلوده نمی‌شوند، خداوند نیز آن‌ها را هدایت کرده و پاداش خواهد داد. پاداش الهی نیز هم در دنیا شامل حال مؤمنان می‌شود، هم بهشت پروردگار در آخرت نصیب صالحان و پاکان خواهد شد. هدایت الهی نیز طوری است که هیچ کسی نه توان دارد و نه در حدی است که این هدایت را مخدوش کرده و به بی‌راهه بکشاند. از این رو است که آیه فوق چنین می‌فرماید که هر کس را خدا هدایت کند، هیچ گمراه کننده‌ای نخواهد داشت. آیا خداوند توانا و دارای مجازات نیست؟!

یادآوری

از این رو است که پیامبر اکرم (ص) مسؤول ایمان مردم نیست. اصولاً ایمان از طریق اجبار به دست نمی‌آید و او تنها موظف است که در ابلاغ فرمان الهی به مردم، لحظه‌ای کوتاهی و سستی نکند، خواه آن‌ها پذیرا شوند، یا نشوند (شنبه ۹۹/۷/۲۶)!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَبَدِّلْهُمْ سَيِّئَاتٍ مَا كَسَبُوا وَ حَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ (۸۴ سوره زمر)
(در آن روز) اعمال بدی را که انجام داده‌اند، برای آن‌ها آشکار می‌شود و آن چه را استهزا می‌کردند، بر آن‌ها واقع می‌گردد.

یادآوری

منکران توحید و معاد در دنیا نه تنها سد راه خدا باوران و معتقدان به روز رستاخیز می‌شوند، بلکه به شکل‌های مختلف آن را استهزاء کرده و سعی در تضعیف روحیه مؤمنان و صالحان دارند.

از این رو است که آیه فوق به این مسأله پرداخته و چنین می‌گوید که در آن روز، یعنی روز قیامت و رستاخیز، اعمال زشتی را که انجام داده‌اند، برای آن‌ها ظاهر می‌شوند و آن چه را به باد استهزاء می‌گرفتند، بر سر آن‌ها می‌آید. در حقیقت باید گفته شود که چهار موضوع در ارتباط با مشرکان و ظالمان توسط آیات قرآن مجید بیان شده است:

۱. ترس و وحشت عذاب الهی در روز قیامت و رستاخیز به قدری زیاد است که

این مسأله که اگراهی در دین وجود ندارد، به کرات در قرآن مجید آمده و خطاب به پیامبر اسلام (ص) چنین عنوان کرده که او اجباری به هدایت افراد ندارد. پیامبر گرامی اسلام (ص) تنها ابلاغ‌کننده پیام الهی به مخاطبان بوده و هدایت یا عدم هدایت آن‌ها، نفع و ضررش عاید خود افراد می‌گردد.

واقعیت مسأله این است که پذیرش و عدم پذیرش شما، سود و زیانش متوجه خودتان است و اگر پیامبر (ص) در این زمینه اصرار می‌ورزد، نه به خاطر نفعی است که عاید او می‌شود، بلکه صرفاً انجام وظیفه الهی است. از این رو است که آیه ابتدا می‌فرماید که ما این کتاب آسمانی را به حق برای مردم بر تو نازل کردیم. هر کس هدایت را پذیرا شود، به نفع خود او است و هر کس گمراهی را بر گزیند، تنها به زیان خودش تمام می‌شود.

در هر حال، تو مأمور نیستی که حق را در قلوب آن‌ها به اجبار داخل کنی. وظیفه تو تنها ابلاغ و انذار است.

این سخن که هر کس راه حق را پیش گیرد، سودش عاید خود او می‌شود و هر کس در بی‌راهه گام نهد، زیانش دامن خود او را می‌گیرد، کراراً در آیات قرآن مجید آمده و تأکیدی است بر این واقعیت که نه خدا نیازی به ایمان بندگان و وحشتی از کفر آن‌ها دارد و نه پیامبر او چنین است. در واقع، خداوند تبارک و تعالی این برنامه را تنظیم نکرده تا سودی کند، بلکه این مسأله برای این است که به بندگان لطفی کرده باشد.

یادآوری

افراد بی‌ایمان و ظالم و خودخواه، این گونه هستند که وقتی زیانی به آن‌ها می‌رسد، به یاد خدا می‌افتند و او را برای رفع مشکل خود صدا می‌زنند ولی همین‌ها وقتی که مشکل‌شان حل شده و نعمتی به ایشان می‌رسد، چنین عنوان می‌کنند که این نعمت به خاطر خود ما است که نصیب‌مان گردیده است!

از این رو است که آیه فوق ابتدا به این مسأله اشاره کرده و چنین می‌گوید که افراد مغرور و خودخواه و از خودراضی، هنگامی که زیان و ضرری برسد، برای حل مشکل، ما را می‌خوانند. به عبارتی، همان انسانی که خدا را بنده نبوده و از شنیدن نام پروردگار ابرو در هم می‌کشیده است، آری همان انسان به هنگام گرفتاری و در تنگنای حوادث، به سایه لطف الهی پناه می‌برد.

اما آن هم موقتی است و هنگامی که به او نعمتی از ناحیه خود عطا کنیم و درد و رنج‌اش را بر طرف سازیم، لطف و عطای ما را به دست فراموشی می‌سپارد و می‌گوید که این نعمت را خودم دست و پا کردم و بر اثر لیاقت و کاردانی خودم بوده است.

نمونه این سخن همان است که در آیه ۷۸ سوره قصص از زبان قارون نقل می‌کند که در برابر دانشمندان بنی‌اسرائیل که به او اندرز دادند که از این نعمت‌های خدا داد، در راه رضای او استفاده کن، چنین گفت که این‌ها مواهبی است که من با علم و دانش خود به دست آورده‌ام!

اگر دو چندان تمام ثروت و اموال روی زمین را در اختیار داشته باشند، همه را می‌دهند تا از عذاب الهی رهایی یابند، اما در آن جا معامله‌ای صورت نمی‌گیرد.

۲. انواع گوناگون از مجازات الهی که هرگز به فکر آن‌ها خطور نمی‌کرد، در برابر آنان ظاهر می‌شود.

۳. دیگر این که سیئات اعمال‌شان در برابر آن‌ها حضور پیدا می‌کند و تجسم می‌یابد.

۴. آن چه را در مورد معاد شوخی می‌پنداشتند، به‌صورت واقعیت عینی می‌بینند و تمام درهای نجات به روی آن‌ها بسته می‌شود.

به این ترتیب مشخص می‌شود که اعمال بدی که افراد ظالم و عدالت‌گریز و مستکبر و خودخواه انجام می‌دهند و خودمحوری و کیش شخصیت آن‌ها باعث رفتارهای غیرقابل قبول جامعه می‌گردد، در روز قیامت عیناً در برابر آن‌ها مجسم و آشکار می‌گردد (یکشنبه ۹۹/۷/۲۷).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّا أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (سوره زمر) ۹۴

هنگامی که انسان را زیانی رسد، ما را (برای حل مشکل اش) می‌خواند. سپس هنگامی که از جانب خود به او نعمتی دهیم، می‌گوید: این نعمت را به خاطر کاردانی خودم به من داده‌اند، ولی این وسیله آزمایش (آن‌ها) است اما بیشترشان نمی‌دانند.

ضعیف و ناتوانی که از هر نظر متنعم می‌باشند. اگر پیروزی‌های مادی، همگی در سایه تلاش و کوشش خود افراد و لیاقت‌های آن‌ها به دست می‌آید، نباید شاهد چنین صحنه‌هایی باشیم. این خود می‌رساند که در پشت عالم اسباب، دست نیرومند دیگری است که آن را طبق برنامه حساب شده‌ای اداره می‌کند.

درست است که انسان باید در زندگی تلاش و کوشش کند. درست است که جهاد و کوشش، کلید حل بسیاری از مشکلات است، اما این اشتباه بزرگی است که ما مسبب‌الاسباب را فراموش کنیم و تنها چشم به اسباب بدوزیم و مؤثر واقعی را خودمان بدانیم!

یکی از اسرار ناکام ماندن جمعی از آگاهان لایق و کامیاب شدن جمعی بی‌کفایت همین است که هشداری برای همه مردم باشد تا در عالم اسباب گم نشوند و تنها بر نیروی خود تکیه نکنند.

از این رو است که در پایان آیه می‌فرماید: در این آیات، نشانه‌هایی است برای گروهی که ایمان می‌آورند (سه شنبه ۹۹/۷/۲۹).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (۳۵ سوره زمر)

بگو: ای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده‌اید! از رحمت خداوند نومید نشوید، که خدا همه گناهان را می‌آمرزد، زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است.

این غافلان بی‌خبر، هیچ فکر نمی‌کنند که آن علم و دانش نیز موهبتی از سوی خدا است و این‌ها به واسطه غرور و خودخواهی خود، آن را به توانایی و لیاقت خودشان نسبت می‌دهند (دوشنبه ۹۹/۷/۲۸)!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (۲۵ سوره زمر)

آیا آن‌ها ندانستند که خداوند روزی را برای هر کس بخواهد گسترده یا تنگ می‌سازد؟! در این، آیات و نشانه‌هایی است، برای گروهی که ایمان می‌آورند.

یادآوری

انسان باید در نظر داشته باشد که هر چه به او می‌رسد از جانب خدا است و خداوند تبارک و تعالی قادر مطلق و فعال ما‌یشاء است. در حقیقت باید گفته شود که پروردگار یکتا، خیر و صلاح بندگان را می‌داند و اگر کاری می‌کند که در ظاهر مطابق میل انسان نیست، حتماً در آن خیری نهفته، که در ابتدای امر، بر انسان پوشیده است.

از این رو است که در ابتدای آیه فوق چنین می‌فرماید که آیا آن‌ها ندانستند که خداوند روزی را برای هر کس که بخواهد گسترده یا تنگ می‌گرداند؟! چه بسیار هستند افراد شایسته‌ای که در زندگی محروم و منزوی هستند و چه بسیار افراد

یادآوری

ستم کرده‌اید، از رحمت خداوند نومید نشوید، که خدا همه گناهان را می‌بخشد، که او بخشنده و مهربان است.

دقت در تعبیرات این آیه نشان می‌دهد که از امید بخش‌ترین آیات قرآن مجید نسبت به همه گناه کاران است. شمول و گستردگی آن به حدی است که طبق روایتی از امیر المؤمنین علی (ع) نقل است که فرمود: در تمام قرآن مجید، آیه‌ای وسیع‌تر از این آیه نیست.

بنابراین، باید در نظر داشته باشیم که یأس و ناامیدی، امری غیرقابل بخشش بوده، امیدواری به رحمت الهی باید همیشه سرلوحه همگان باشد.

از خداوند می‌خواهیم که به ما توفیق دهد تا دچار یأس و ناامیدی نشویم. از درگاهش مسئلت می‌نماییم که مصلحان و رهبران جامعه را طوری هدایت فرماید که در گفتار و کردار خویش، مروج خدا باوری واقعی و قلبی بوده، اجتماع و مردم را به تقوای الهی، تشویق و ترغیب نمایند (چهارشنبه ۹۹/۷/۳۰). ایام‌تان به کام، عاقبت‌تان ختم به خیر. التماس دعا

هشدارهای خداوند تبارک و تعالی به افراد منحرف و مشرک به این واسطه است که آن‌ها به راه راست هدایت شده و دست از لجاجت و دشمنی با دین خدا بر دارند. بنابراین، باید توجه داشته باشیم که خداوند یکتا به هیچ‌وجه قصد انتقام‌جویی نداشته، رحمان و رحیم است. نوع بشر نیز نباید هیچ‌گاه از محبت ایزد یکتا نومید شده و در نظر داشته باشد که راه بازگشت به سوی پروردگار عالم و توبه به درگاه او باز بوده، خداوند همه گناهان را با لطف و کرم خود می‌بخشاید. البته، مسأله حق الناس وجه دیگری دارد که قبلاً به آن اشاره کرده‌ایم. از این رو است که آیه فوق، راه بازگشت را توأم با امیدواری به روی همه گناه‌کاران می‌گشاید، زیرا هدف اصلی از همه این امور، تربیت و هدایت است، نه انتقام‌جویی و خشونت. به همین خاطر است که با لحنی آکنده از نهایت لطف و محبت، آغوش رحمتش را به روی همگان باز کرده و فرمان عفو آن‌ها را صادر نموده و چنین می‌فرماید که به آن‌ها بگوای بندگان من که بر خودتان اسراف و